

"Halbuki sinek gibi bir küçük mahlukun vücudunda, kemal-i intizam ile gayet hassas bir mizan ve tamam bir ittifak ile, muhtelif ve birbirine zıt, mübayin esbabın içtimai, o kadar zahir bir muhaldir." Mübayin ve esbabın içtimai kısmı ile açar mısınız?

"Mübayin" burada *tabiat ve karakteri birbirine zıt olan sebepler* ya da unsurlar demektir. Mesela, sineğin yaşamasında güneş ve su bir sebep bir unsurdur. Güneş yakıcı bir unsurken, su söndürücü bir unsurdur. Yakıcılık ile söndürücülük birbirine **mübayin** yani **zıt** özelliklerdir, ama bu iki zıt özellik hayat sanatında bir arada olmak zorundalar.

Şayet "*Hayatı güneş ve su gibi şuursuz ve akılsız sebepler yaratıyor.*" dersin, o zaman bu iki zıt şeylerin nerede nasıl duracağını ve nasıl bir hassas ölçü ile hareket edeceklerini neyle izah edeceksin? Rastgele hareket etseler, bu unsurların tabiatı istilacı ve yıkıcıdır, yapmaktan çok bozma eğilimindedirler. Mesela, güneşe ölçüsüzce yaklaşsan yakar, suyu rastgele bıraksan boğar; demek bunları tedbir edip nerede nasıl duracaklarını ayarlayan ulvi bir ilim ve hassas bir ölçü ile sınırlayan yüce bir hikmet lazım.

Yoksa kainattaki bu muazzam sanatları ve icraları, karakterleri yakıcı ve yıkıcı ve aynı zamanda birbirine ters ve zıt olan sebeplere vermek akıl karı olmasa gerek.